

GLAGOLJIČNE PREFERENCIJE UČENIKA POLAZNIKA IZVANNASTAVNE AKTIVNOSTI MALI GLAGOLJAŠI U RAZREDNOJ NASTAVI

BLANKA RUNTIĆ
OŠ Kman-Kocunar, Split
blanka.runtic@gmail.com

UDK 003.349:37.016-053.5
DOI: 10.15291/magistra.2958
Pregledni rad

Primljeno: 2.12.2019.
Prihvaćeno: 12.2.2020.

SAŽETAK

U današnje doba globalizacije i interkulturalne komunikacije nameće se važnost očuvanja glagoljične baštine kao važnog dijela hrvatskog identiteta i kulture. Ona je posljednjih godina prisutna u društvenoj svijesti, znanosti, umjetnosti, poduzetništvu, ali i u djelatnosti odgoja i obrazovanja. Ipak, prema dosadašnjim saznanjima glagoljaške izvannastavne aktivnosti još uvijek su iznimno rijetke među djecom mlađeg školskog uzrasta. Cilj ovoga istraživanja bio je utvrditi stavove učenika polaznika izvannastavne aktivnosti Mali glagoljaši u četvrtome razredu osnovne škole prema navedenoj izvannastavnoj aktivnosti i njihove glagoljične preferencije prema nastavnim cjelinama. Utvrđeno je da ispitanici imaju izrazito pozitivan stav prema izvannastavnoj aktivnosti Mali glagoljaši (93 %) te da su im omiljene cjeline Igre na glagoljici i Kreativne radionice. Učenici su izrazili pozitivan stav i prema cjelinama Pisanje brojeva i Glagoljska kaligrafija. Nije utvrđen negativan stav prema nijednoj cjelini, ali im se ipak Vježbe čitanja i Uvod u glagoljicu nešto manje sviđaju od ostalih. Rezultati ovog istraživanja postavljaju temelj za opravdanost osnivanja glagoljaških skupina u razrednoj nastavi, ali i uključivanje nekih glagoljičnih nastavnih cjelina ili njihovih dijelova u realizaciju predmetnih kurikuluma i kurikuluma međupredmetnih tema.

KLJUČNE RIJEČI: *djeca mlađeg školskog uzrasta, glagoljica, kurikulum, nastavne cjeline*

UVOD

Temeljne odrednice identiteta nekog naroda su njegov jezik, pismo, povijest i životni prostor. U oblikovanju hrvatskog jezičnog identiteta značajna je uloga jezične baštine kojoj je nemjerljiv doprinos dalo srednjovjekovno slavensko i hrvatsko pismo - glagoljica. Tisuću godina glagoljaške tradicije predstavlja neizostavan dio hrvatske pismenosti, nacionalnog, književnog, kulturnog i duhovnog identiteta. „Glagoljica je bila posuda koja je čuvala sve odlike hrvatskog jezika kako se razvijao od Bašćanske ploče do prve tiskane hrvatske knjige, glagoljskog Misala iz 1483. godine“ (Bratulić 1995: 5).

Posljednjih godina svjedočimo popularizaciji glagoljice. Ona nije predmet zanimanja samo u znanstvenoj zajednici, već i u brojnim kulturnim i odgojno-obrazovnim ustanovama, institucijama, udrugama i društvima. Umijeće čitanja, pisanja i tiskanja glagoljice je od 2014. godine na popisu zaštićene nematerijalne kulturne baštine te se prema Rješenju Ministarstva kulture Republike Hrvatske (2014) nalazi u Registru kulturnih dobara RH. Hrvatski sabor je 2019. godine 22. veljače proglasio Danom hrvatske glagoljice i glagoljaštva čime je dodatno usmjerena pozornost javnosti na promicanje glagoljičnog pisma. Glagoljična slova danas se nalaze na raznim proizvodima, umjetničkim predmetima i natpisima u javnom prostoru (Oštarić 2018). Govoreći o modernoj pojavi oživljavanja glagoljice u kolektivnom pamćenju Vignjević (2015) navodi pojam neoglagoljaštvo ili novo glagoljaštvo.

U današnje doba globalizacije, multikulturalizma i interkulturalizma osobito je važno očuvanje nacionalnog identiteta u kojem glagoljica opravdano zauzima važno mjesto jer se nalazi u temeljima hrvatske pismenosti i kulture. U Nacionalnom okvirnom kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (2011) kao temeljna društveno-kulturna i odgojno-obrazovna vrijednost uz znanje, solidarnost i odgovornost, naveden je identitet. „Čovjek treba postati građaninom svijeta, a pritom sačuvati svoj nacionalni identitet, svoju kulturu, društvenu, moralnu i duhovnu baštinu. Pritom osobito valja čuvati i razvijati hrvatski jezik te paziti na njegovu pravilnu primjenu“ (NOK 2011: 22).¹ U istom dokumentu, među ostalim, navedeni su sljedeći odgojno-obrazovni ciljevi: „razvijati svijest učenika o očuvanju materijalne i duhovne povijesno-kulturne baštine Republike Hrvatske i nacionalnoga iden-

¹ Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje.

titeta, promicati i razvijati svijest o hrvatskomu jeziku kao bitnomu čimbeniku hrvatskoga identiteta“ (NOK 2011: 23). Očekuje se da „umjetničko područje senzibilizira učenike za kulturu i kulturna događanja u široj društvenoj zajednici, za razumijevanje i očuvanje kulturne baštine, one koju čine autorska umjetnička djela te one koju čine oblici tradicijske kulture i umjetnosti“ (NOK 2011: 208). Time je ponuđen okvir za upoznavanje učenika s jedinstvenošću, bogatstvom i vrijednošću glagoljice programiranjem jezgrovnog, razlikovnog (diferenciranog) i školskog kurikulumu.

GLAGOLJICA U JEZGROVNOM, RAZLIKOVNOM I ŠKOLSKOM KURIKULUMU OSNOVNIH ŠKOLA

Navodi se kako je: „Jezgrovni kurikulum je jednak i obvezan za sve učenike, izuzev učenika s teškoćama“ (NOK 2011: 37). U redovitoj nastavi predviđeno je da se učenici susreću s glagoljicom u četvrtome razredu osnovne škole u Prirodi i društvu u okviru koncepta Promjene i odnosi. Kurikulum za nastavni predmet Priroda i društvo za osnovne škole u Republici Hrvatskoj (MZO 2019)² navodi Bašćansku ploču u razradi ishoda PID OŠ B.4.3.³ Učenik se snalazi u promjenama i odnosima u vremenu te pripovijeda povijesnu priču o prošlim događajima i o značajnim osobama iz zavičaja i/ili Republike Hrvatske. U predmetnoj nastavi učenici se još u nekoliko navrata susreću s glagoljicom. U Kurikulumu za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj (MZO 2019) glagoljica se navodi u šestome razredu u razradi odgojno-obrazovnog ishoda OŠ HJ A.6.6.⁴ Učenik uočava jezičnu raznolikost hrvatskoga jezika kroz hrvatsku povijest. Predviđeno je da se učenici u okviru područja Hrvatski jezik i komunikacija upoznaju s pojmovima trojezičnosti (staroslavenski, starohrvatski i latinski) i tropismenosti (glagoljica, hrvatska ćirilica/bosančica, latinica), kao i sa spomenicima hrvatske srednjovjekovne pismenosti i prvotiskom. Kurikulum za nastavni predmet Povijest za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj (MZO 2019) u sadržajima za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda u Filozofsko-religijsko-kulturnom području u šestome razredu navodi trojezičnu

² Ministarstvo znanosti i obrazovanja

³ PID – Priroda i društvo; OŠ – osnovna škola; B. – oznaka koncepta Promjene i odnosi; 4. – četvrti razred; 3. – treći ishod u konceptu

⁴ OŠ – osnovna škola; HJ – Hrvatski jezik; A – oznaka domene Hrvatski jezik i komunikacija; 6. – šesti razred; 6. – šesti ishod unutar domene

i tropismenu kulturu hrvatskoga srednjovjekovlja.

Glagoljica je pogodna kao sadržaj za realizaciju odgojno-obrazovnih očekivanja predviđenih Kurikulumom međupredmetnih tema (MZO 2019) kao što su: Osobni i socijalni razvoj (domena Ja i društvo), Učiti kako učiti (domene: Primjena strategija učenja i upravljanja informacijama, Upravljanje svojim učenjem, Upravljanje emocijama i motivacijom u učenju i Stvaranje okruženja za učenje), Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije (domene: Funkcionalna i odgovorna uporaba IKT-a, Istraživanje i kritičko vrednovanje u digitalnom okruženju i Stvaralaštvo i inovativnost u digitalnom okruženju), Građanski odgoj i obrazovanje (domena Društvena zajednica), Poduzetništvo (domene: Promišljaj poduzetnički i Djeluj poduzetnički) i Održivi razvoj (domene: Povezanost, Djelovanje i Dobrobit).

Prema Nacionalnom okvirnom kurikulumu (2011) razlikovni (diferencirani) kurikulum predviđa jedan ili više izbornih nastavnih predmeta ponuđenih na nacionalnoj i/ili školskoj razini. Učenici koji upišu izborni predmet Katolički vjeronauk u četvrtome razredu susreću se s Bašćanskom pločom kao sadržajem za ostvarivanje odgojno-obrazovnog ishoda iz domene Crkva u svijetu. U osmome razredu u okviru iste domene očekuje se da učenik opisuje početke kršćanstva na hrvatskim prostorima, povezuje početke pismenosti u Hrvata s pokršćavanjem (MZO 2019).

Popularizacija glagoljice rezultirala je time da je ona postala dijelom školskih kurikuluma. U našim je školama „glagoljica i glagoljaška baština prisutna i u projektima, izvannastavnim aktivnostima, izbornim i fakultativnim predmetima“ (Draganić 2017: 16). Izvannastavna aktivnost je „oblik aktivnosti koji škola planira, programira, organizira i realizira, a u koju se učenik samostalno, neobavezno i dobrovoljno uključuje“ (Državni pedagoški standardi 2008: 43). One se osnivaju radi zadovoljavanja različitih potreba i interesa učenika, a rad u njima je slobodan, dinamičan, raznovrstan i elastično organiziran. Voditelj izvannastavne aktivnosti i učenik sukreatori su kurikuluma te se očekuje da učenik aktivno sudjeluje u njegovom kreiranju (Mlinarević i Brust Nemet 2012).

Bivša predsjednica Društva prijatelja glagoljice Draganić (2017) navodi da je glagoljica osim u državnim školama, prisutna i u alternativnom konceptu školovanja utemeljenom na waldorfskoj pedagogiji u kojem je u četvrtome razredu glagoljici posvećena cijela školska godina.

Neke autorice (Draganić 2017; Valec-Rebić 2013) navode kako se organiziraju ljetne škole glagoljice, Sabor malih glagoljaša „Ajmo dico glagoljati“ kao i državna smotra u Roču „Mala glagoljska akademija Juri Žakan“.

GLAGOLJICA U IZVANNASTAVNIM AKTIVNOSTIMA PRIMARNOG OBRAZOVANJA

Na temelju prije objavljenih istraživanja o uključenosti učenika u izvannastavne aktivnosti u pojedinim županijama Republike Hrvatske može se zaključiti kako su glagoljaške izvannastavne aktivnosti iznimno rijetke (Pejić Papak 2011, prema Pejić Papak i Vidulin 2016; Zrilić i Košta 2009), a neka istraživanja pokazuju nepostojanje glagoljaških skupina u razrednoj nastavi (Dubovicki, Svalina i Proleta 2014; Pejić Papak 2011, prema Pejić Papak i Vidulin 2016; Šiljković, Rajić i Bertić 2007). Majetić (2015) utvrdila je da izvannastavna aktivnost Mali glagoljaši u razrednoj nastavi na području Slavonije nije dovoljno zastupljena. Valec-Rebić (2013) navodi sedam glagoljaških družina u osnovnim školama koje djeluju duži niz godina, a ističe i dvije glagoljaške skupine sa zadarskog i senjskog područja kao primjer lijepe suradnje škole s lokalnom zajednicom. Prema Zrilić i Košta (2009) u Zadarskoj županiji samo je u jednoj školi djelovala izvannastavna aktivnost iz glagoljice. Pejić Papak (2011, prema Pejić Papak i Vidulin 2016) provela je istraživanje u Primorsko-goranskoj županiji i utvrdila kako je postotak učenika uključenih u interesno područje nacionalna i kulturna baština u odnosu prema učenicima svih interesnih područja 3,5 % u predmetnoj nastavi, a u razrednoj 1,4 %. Isto istraživanje pokazalo je da je u izvannastavnu aktivnost glagoljaši u predmetnoj nastavi bilo uključeno osam učenika, a u razrednoj nastavi nijedan učenik. Šiljković i sur. (2007) u istraživanju provedenom na šezdeset pet škola središnje Hrvatske među učenicima nižih razreda osnovne škole nisu zabilježile postojanje izvannastavne aktivnosti vezane za glagoljicu.

Budući da se prema Rješenju Ministarstva kulture Republike Hrvatske (2014) osamnaest osnovnih škola nalazi na popisu nositelja za nematerijalno kulturno dobro Umijeće čitanja, pisanja i tiskanja glagoljice, bilo bi korisno istražiti kako se glagoljaška baština promiče u tim školama te utvrditi zastupljenost glagoljaških izvannastavnih aktivnosti među učenicima nižeg i višeg uzrasta osnovne škole.

Draganić (2017) spominje jedanaest osnovnih škola u Republici Hrvatskoj koje kontinuirano nude glagoljaške sadržaje. Ona među voditeljima glagoljaških programa ističe najviše profesore povijesti i hrvatskog jezika, ali navodi kako među voditeljima ima i učitelja razredne nastave. Iako je očito da se u ranom školskom uzrastu, pa čak i u predškolskim ustanovama radi na promociji glagoljice u okviru projekata (Draganić 2017), može se zaključiti da su izvannastavne glagoljaške skupine u razrednoj nastavi na državnoj razini još uvijek vrlo rijetke. Prema sadaš-

njim saznanjima, ne postoje znanstveni radovi koji istražuju poučavanje glagoljice u izvannastavnim odgojno-obrazovnim skupinama mlađeg školskog uzrasta.

METODOLOGIJA RADA

Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi stavove učenika prema izvannastavnoj aktivnosti Mali glagoljaši u četvrtome razredu osnovne škole te glagoljične preferencije polaznika prema nastavnim cjelinama koje su predviđene programom skupine. Nastavne cjeline preuzete su iz „Glagoljice za osnovce“ (Valec-Rebić 2013) i prilagođene učenicima mlađeg školskog uzrasta:

1. Uvod u glagoljicu – nastanak glagoljice i tipovi glagoljičnog pisma
2. Vježbe čitanja – prepoznavanje pojedinih glagoljičnih slova, spajanje slova u slogove i riječi, čitanje tekstova pisanih kombinirano latinicom i glagoljicom te samo glagoljicom
3. Glagoljska kaligrafija – pisanje hrvatskom uglatom glagoljicom uz pomoć pera i tinte
4. Pisanje brojeva glagoljicom – pisanje brojeva služeći se glagoljičnom azbukom, uvježbavanje matematičkog gradiva pisanjem glagoljskih brojeva
5. Igre s glagoljicom – digitalne igre
6. Kreativne radionice – izrada uporabnih predmeta, ispisivanje i oslikavanje listina

Uzorak ispitanika

Istraživanje je provedeno na uzorku od 14 učenika (7 djevojčica; 7 dječaka) polaznika izvannastavne aktivnosti Mali glagoljaši u četvrtome razredu osnovne škole. Ravnateljica škole i roditelji učenika uključenih u anketiranje dali su dopuštenje za provođenje istraživanja.

Instrument i obrada podataka

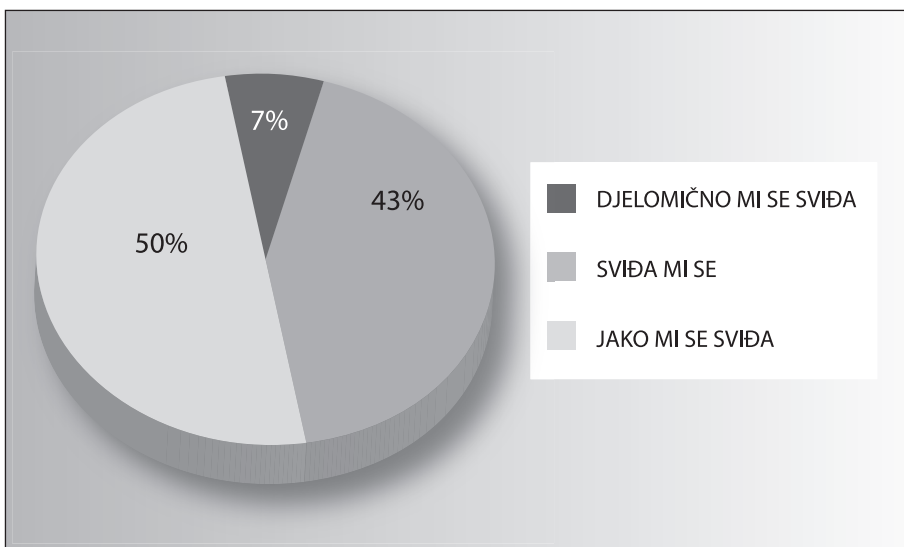
Istraživanje je provedeno u lipnju 2019. u OŠ Kman-Kocunar u Splitu. Priкупljanje podataka obavljeno je nakon što je realizirano 35 sati rada glagoljaš-

ke skupine predviđenih školskim kurikulumom u školskoj godini 2018./2019. Podatci su prikupljeni anonimnim anketiranjem polaznika temeljem upitnika. Prvo pitanje u upitniku bilo je pitanje višestrukog izbora u kojemu su učenici među ponuđenim nastavnim cjelinama glagoljaške skupine trebali odabrati onu koja im se najviše sviđa. U drugom pitanju otvorenog tipa učenici su obrazlagali zašto im se sadržajna cjelina odabrana u prvom pitanju najviše sviđa. Treći dio sastojao se od Likertove skale procjena od 5 stupnjeva (1 = uopće mi se ne sviđa, 2 = ne sviđa mi se, 3 = djelomično mi se sviđa, 4 = sviđa mi se, 5 = jako mi se sviđa). U skale procjene bilo je uključeno 7 varijabli: izvannastavna aktivnost Mali glagoljaši te 6 nastavnih cjelina realiziranih programom glagoljaške skupine: Uvod u glagoljicu, Vježbe čitanja, Glagoljska kaligrafija, Pisanje brojeva glagoljicom, Igre s glagoljicom i Kreativne radionice. Pitanja otvorenog tipa kondenzirana su u kategorije: zabava, igra i kreativnost i kao takve upućene u daljnju obradu.

Svi podaci prikupljeni upitnikom obrađeni su pomoću statističkog paketa Statistica 13.0 (Dell Inc., Round Rock, TX USA). Rezultati istraživanja obrađeni su deskriptivnim statističkim metodama te prikazani postotnim poenima i srednjim vrijednostima.

REZULTATI I RASPRAVA

Rezultati istraživanja vidljivi u grafu 1. pokazuju da su učenici polaznici izvannastavne aktivnosti Mali glagoljaši zadovoljni glagoljaškom skupinom. Nitko od ispitanih nije imao negativan stav prema izvannastavnoj aktivnosti, a 93 % ispitanika izrazilo je da im se ona sviđa ili jako sviđa. Rezultati su očekivani jer učenici u skladu sa svojim interesima i sposobnostima samostalno i slobodno biraju izvannastavnu aktivnost kojom se žele baviti u slobodnom vremenu. Tomu doprinose i brojne prednosti izvannastavnih aktivnosti kao što su kreativno poučavanje, korištenje strategija i metoda aktivnog učenja, razvoj kritičkog mišljenja i uvođenje modela suradničkog i iskustvenog učenja (Pejić Papak i Vidulin 2016). Učenici mlađeg školskog uzrasta u redovitoj nastavi susreću se tek informativno glagoljicom upoznavajući se s Baščanskom pločom u predmetu Priroda i društvo u četvrtome razredu. Stoga su rezultati ovog istraživanja značajni jer pokazuju da je glagoljica kao izvannastavna aktivnost itekako interesantna i primjerena za učenike mlađeg školskog uzrasta. Ova saznanja mogu služiti kao poticaj učite-

GRAF 1. Stavovi polaznika prema izvannastavnoj aktivnosti Mali glagoljaši

ljima razredne nastave za razvijanje stručnih kompetencija vezanih za glagoljicu i osnivanje većeg broja glagoljaških skupina u okviru izvannastavnih aktivnosti. Dosadašnja istraživanja pokazuju da takve skupine iznimno rijetke (Dubovicki i sur. 2014; Majetić 2015; Pejić Papak 2011, prema Pejić Papak i Vidulin 2016; Šiljković i sur. 2007).

Tijekom biranja omiljene nastavne cjeline pokazalo se da su polaznici glagoljaške skupine od ponuđenih šest, izabrali jednu od sljedeće tri cjeline vidljive na grafu 2.: Igre s glagoljicom, Kreativne radionice i Glagoljska kaligrafija. Natpolovični broj učenika odabrao je cjelinu Igre s glagoljicom što je u skladu s ulogom i značajem igre u dječjem životu. Naime, potreba za igrom prisutna je kod sve djece i mladih ljudi te je biološki, psihološki i socijalno nužna (Lester i Maudsley 2007, prema Klarin 2017). Korištenjem edukativnih igara kod učenika mlađeg školskog uzrasta postiže se veća angažiranost, a pritom se manje umaraju nego pri klasičnom načinu poučavanja. Budući da su nastavnom cjelinom Igre na glagoljici obuhvaćene digitalne obrazovne igre⁵ objavljene na mrežnim stranicama Staroslavenskoga instituta (<https://www.stin.hr/>), može se zaključiti da raznoliki vizualni, auditivni i intelektualni podražaji u tim igrama očito najviše odgovaraju populaciji ispitanika koju čine digitalni urođenici. Ovo saznanje vrlo je korisno

⁵ *Glagoljatrix*, Glagoljojed, Latinica/glagoljica, Leteća glagoljica, *Memori* s glagoljicom, Osmosmjerka s glagoljicom, Pogodi glagoljično slovo, Svemirska glagoljica i Tetris s glagoljicom.

za učitelje potencijalne voditelje glagoljaških skupina jer ukazuje na činjenicu da računalne igre mogu imati važnu ulogu u poučavanju glagoljice, naročito jer prema Klarin (2017) neki autori ističu da igranje takvih igara poboljšava perceptivnu sposobnost što je iznimno važno kod usvajanja izgleda glagoljičnih slova. Kako bi se učenički interes za ove aktivnosti optimalno iskoristio, važno je zadovoljiti pedagoške odrednice te jasno odrediti cilj učenja. Međutim, uz to je potrebno promovirati zdrave navike igranja koje se odnose na umjereno i ograničeno vrijeme u aktivnostima ispred ekrana imajući na umu da ugledne svjetske zdravstvene organizacije uz dobrobiti digitalnih medija ističu i brojne rizike te daju preporuke roditeljima, školama, lokalnim zajednicama i vladinim organizacijama (American Academy of Pediatrics - Council on Communications and Media 2016; Canadian Paediatric Society 2017).

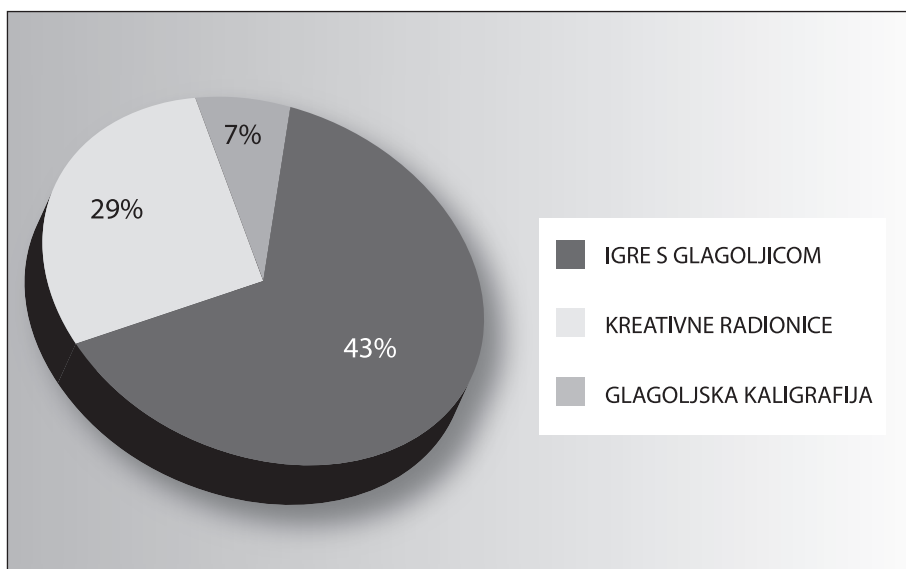
Iz grafova 2. i 3. vidljivo je da su Kreativne radionice također omiljene među polaznicima. Glagoljica kao vizualni poticaj očito je zanimljiva učenicima te su se kreativne likovne aktivnosti pokazale primjerenim pristupom u razvijanju interesa za glagoljicu. Ovakav rezultat je razumljiv jer je „likovna ekspresija jedan od spontanijih oblika dječje komunikacije kojom se ona slobodno i rado izražavaju još od rane životne dobi“ (Pivac 2016: 350). Shodno tome učenička naklonost kreativnim likovnim aktivnostima omogućuje voditeljima grupe da glagoljičnim radionicama utječu na razvoj divergentnog mišljenja kod polaznika što je važno za osobni razvoj i razvoj društva u cjelini.

Rezultati istraživanja pokazuju da su nakon izraženih preferencija prema Igrama s glagoljicom i Kreativnim radionicama ispitanici izrazili nešto manje preferencije prema Pisanju brojeva glagoljicom, ali im se ta cjelina također sviđa. Na temelju toga može se zaključiti da je učenicima zanimljivo uvježbavati matematičko gradivo pišući brojeve glagoljičnom azbukom u kojoj svako slovo ima vrijednost broja. Mogući razlozi omiljenosti ove nastavne cjeline među ispitanicima su određene specifičnosti u pisanju brojeva glagoljicom, a to je učenicima najčešće „izvanredno otkriće“ (Valec-Rebić 2013: 38). Naime, da je riječ o brojevnoj vrijednosti znaka, a ne glasovnoj upućuje nas *titla* iznad slova ili točka ispred i iza njega. Kod dvoznamenkastih brojeva od 11 do 19 najprije se pišu znamenke jedinice, a zatim desetice, a ne obrnuto kao što je uobičajeno. Takav način pisanja ima temelje u starohrvatskom jeziku jer je naziv za broj jedanaest nastao od starohrvatskog „jedan na dest“, za dvanaest od „dva na dest“ itd. do 19 (Žubričić 2001).

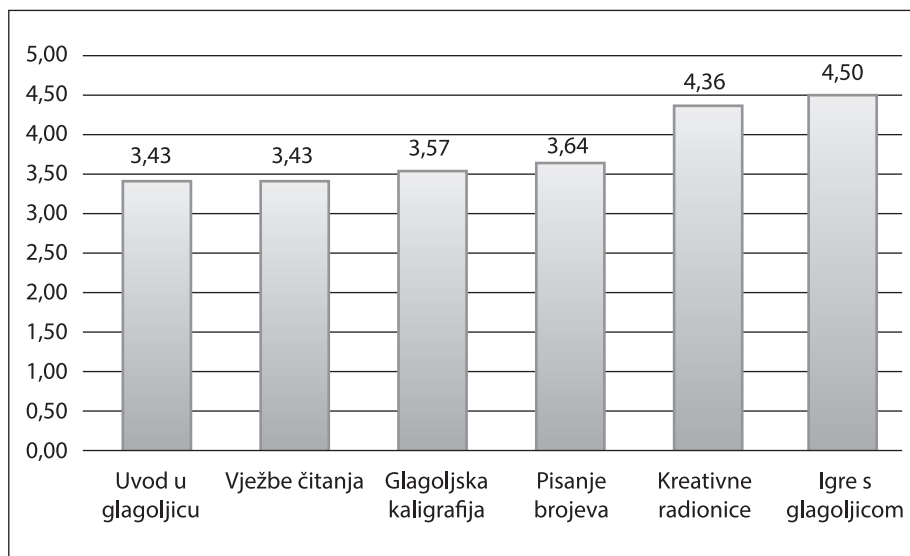
U odnosu na cjelinu Pisanje brojeva glagoljicom učenici su izrazili neznatno

manje preferencije prema Glagoljskoj kaligrafiji, umjetnosti lijepog pisanja koju su razvijali pomoću pera i tinte. Rezultati ukazuju da im se kaligrafija sviđa, ali nije najviše rangirana. S obzirom na to da kaligrafija smiruje, pročišćuje, razvija koncentraciju te ima terapijsko djelovanje (Valec-Rebić 2013), razumljivo je da će se dijelu učenika svidjeti. S druge strane, rezultat može uputiti na misao da jednom dijelu učenika predvježbe pisanja, duktus, urednost i preciznost u kaligrafiji predstavljaju veći izazov. Unatoč tomu, važno je učenike poticati na strpljenje i upornost ako njihovi prvi pokušaji nisu u skladu s očekivanjima. Navedenome doprinosi tvrdnja da savladavanje čak i jednostavnijeg kaligrafskog uzorka izaziva veliko zadovoljstvo i užitek (Couch 1996). Nadalje, u današnje doba kada prevladavaju radovi tiskani uz pomoć računala, umijeće kaligrafije ne samo da je ugodna aktivnost nego i opipljiva veza s prošlošću koju svi dijelimo. U tome kontekstu i glagoljska kaligrafija predstavlja sponu s bogatom kulturnom baštinom hrvatskog naroda.

Nastavne cjeline s najslabije i ujedno jednako izraženim preferencijama su Uvod u glagoljicu i Vježbe čitanja. Iako su navedene cjeline manje omiljene od drugih, važno je istaknuti da polaznici glagoljaške skupine nemaju negativan stav prema nijednoj nastavnoj cjelini. Čitanje je složen proces koji uključuje mnoge kompleksne vještine i sposobnosti pa je stoga donekle i očekivano da će učenicima igre

GRAF 2. Nastavne cjeline koje se učenicima najviše sviđaju

GRAF 3. Glagoljične preferencije polaznika

i kreativne radionice biti zabavnije. Kako bi se uvježbala tehnika čitanja tekstova na glagoljici, treba biti zadovoljen osnovni preduvjet – upoznavanje s azbukom. Prilikom prepoznavanja glagoljičnih slova učenik treba slovo glagoljice povezati s njegovim ekvivalentom na latinici. Potom je potrebno znanje o korespondentnosti grafema i fonema primijeniti u čitanju slogova i riječi. U prvoj fazi uvježbavanja primjereni metodički postupci podrazumijevaju tekstove pisane kombinirano latinicom i glagoljicom, a u sljedećoj se fazi udio glagoljičnih slova povećava (Valec-Rebić 2013). Budući da su preferencije ispitanika prema vježbama čitanja glagoljičnih tekstova nešto slabije izražene, može im se kao zanimljivost ponuditi pretisak „Prve hrvatske glagoljske početnice iz 1527.“ ili „Glagoljska početnica“ Frane Pare da bi ih se dodatno motiviralo.

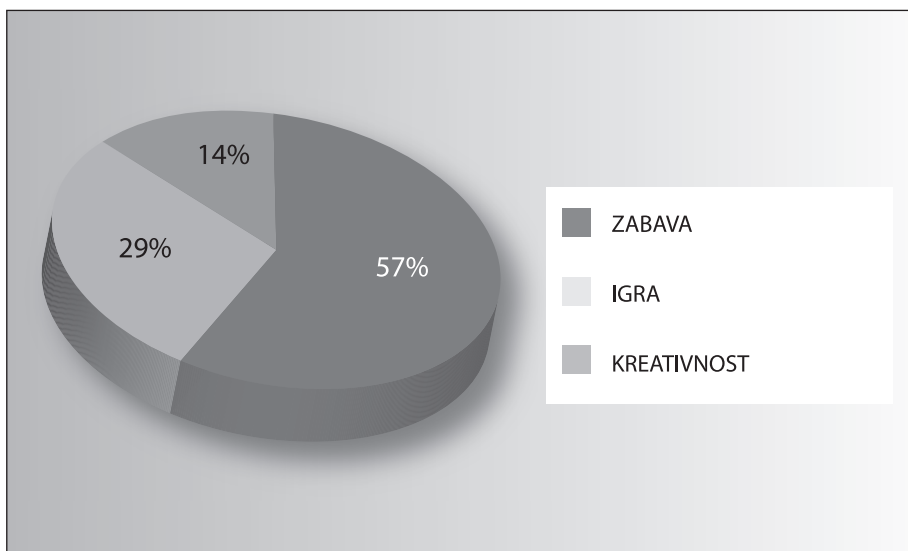
Rezultati istraživanja ukazuju da se polaznicima glagoljaške skupine cjelina Uvod u glagoljicu sviđa podjednako kao i Vježbe čitanja te da nije među najomiljenijima. Iako su sadržaji iz nastavne cjeline Uvod u glagoljicu nužni kako bi se kod polaznika izvannastavne aktivnosti stvorio konceptualni okvir potreban za razumijevanje, važno je prilikom poučavanja sadržaja o nastanku glagoljice i tipovima slova voditi računa o razvojnim specifičnostima djece mlađeg školskog uzrasta. Imajući na umu bogatu povijest glagoljice s jedne strane, a uzrast učenika s druge strane, nužno je poštivati didaktički princip primjerenosti i napora

(Poljak 1989) te prilagoditi metode, sredstva i oblike rada. Stoga je za djecu mlađeg školskog uzrasta prikladna slikovnica edukativnog karaktera „Mali glagoljaši“ autora Daniela Načinovića (2005). U njoj se na zanimljiv način ispreplitanjem sadašnjosti i prošlosti čitači upoznaju s važnim povijesnim osobama – kraljem Zvonimirom i glagoljašem Jurijem Žakanom te s jedinstvenim spomenikom glagoljične pismenosti – Bašćanskom pločom.

Iako su ispitanici u navođenja razloga za odabir najdraže nastavne cjeline odgovarali na pitanje otvorenog tipa, pokazalo se da su obilježja nastavnog procesa koju polaznici glagoljaške skupine u četvrtom razredu najviše cijene: zabava, igra i kreativnost. Ta saznanja u skladu su s autoricama Mlinarević i Brust Nemet (2012) koje ističu kako učenici u izvannastavnim aktivnostima kroz igru i na zabavan način formiraju svoje stavove, stvaraju pozitivne emocije i osjećaj pripadnosti. Uzimajući u obzir da su dobrovoljnost, aktivna uključenost i satisfakcija glavne karakteristike dječje igre (Else 2014, prema Klarin 2017), razumljivo je da je učenicima upravo igra razlog pozitivnog biranja neke nastavne cjeline. Pokazalo se da skupina Mali glagoljaši u četvrtome razredu osnovne škole, a naročito pojedine nastavne cjeline pružaju okvir kojim se može zadovoljiti ideal u obrazovnom sustavu – nastava koja je istovremeno učinkovita i zabavna. Dio učenika najviše voli kreativnost u aktivnostima s glagoljicom pa je iznimno važno da učitelji osvijeste svoju ulogu i odgovornosti u poticanju kreativnosti učenika u poučavanju glagoljice. Štoviše, izvannastavne aktivnosti sa svojim fleksibilnijim kurikulumom, mogućnošću reprogramiranja i prilagodbe učeničkim interesima idealan su oblik rada za poticanje učeničke kreativnosti u ugodnom razrednom ozračju oslobođenom od pritisaka.

Cjeline obrađene u glagoljaškoj skupini potiču razvoj većine temeljnih kompetencija za cjeloživotno obrazovanje (NOK 2011) kao što su: komunikacija na materinskom jeziku, matematička kompetencija, digitalna kompetencija, kompetencija učiti kako učiti, socijalna i građanska kompetencija, inicijativnost i poduzetnost te kulturna svijesti i izražavanje.

Osim u izvannastavnim glagoljaškim aktivnostima, učitelji primarnog obrazovanja mogu glagoljične preferencije učenika iskoristiti i u drugim vrstama nastave kao što su redoviti i dodatni rad. Moguće je u sadržaje za ostvarivanja odgojno-obrazovnih ishoda uključiti glagoljicu jer neke glagoljične nastavne cjeline ili njihovi dijelovi mogu biti tema projekata na razrednoj ili školskoj razini. Kreativne radionice s glagoljicom kod kojih je naglasak na stvaralačkom procesu su pogodne za realizaciju kurikuluma Likovne kulture te omogućuju preplitanje i

GRAF 4. Razlozi pozitivnog biranja nastavnih cjelina

dopunjavanje triju domena: Stvaralaštvo i produktivnost, Doživljaj i kritički stav te Umjetnost u kontekstu. Glagoljična azbuka, inicijali, minijature i iluminacije izvrstan su poticaj za izradu i ukrašavanje uporabnih predmeta. Cjeline kao što su Uvod u glagoljicu, Vježbe čitanja i Glagoljska kaligrafija mogu doprinijeti zanimljivosti dodatne nastave iz hrvatskog jezika ili prirode i društva. Pisanje brojeva na glagoljici može se integrirati u program dodatnog rada iz matematike jer usvajanje spomenute vještine omogućava učenicima da na nov i zanimljiv način rješavaju matematičke zadatke.

ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja pokazuju da se polaznicima glagoljaške skupine u četvrto-
tome razredu osnovne škole jako sviđa ta izvannastavna aktivnost. Glagoljične
preferencije polaznika ukazuju da su učenicima omiljene nastavne cjeline Igre
s glagoljicom i Kreativne radionice te da nemaju negativan stav prema nijednoj
cjelini.

Kako se dosad nisu utvrđivale glagoljične preferencije učenika u Republici Hr-
vatskoj, rad je nastojao ispuniti tu prazninu. Iskazane učeničke sklonosti pre-
ma glagoljici mogu se iskoristiti u programiranju redovite i dodatne nastave te
izvannastavnih aktivnosti u razrednoj nastavi. Budući da su glagoljaške aktivnosti
interdisciplinarne, one pružaju mogućnost integriranog poučavanja, a istovreme-
no zadovoljavaju jedan od temeljnih didaktičkih principa – historičnost i su-
vremenost. Na taj način učenici u spoju umjetnosti, igre i kreativnosti postaju
aktivni baštinici glagoljične kulture.

Treba naglasiti da rezultati istraživanja nisu relevantni za cjelokupnu popu-
laciju učenika polaznika izvannastavnih glagoljaških aktivnosti u razrednoj na-
stavi. U budućnosti bi bilo poželjno obuhvatiti i druga demografska područja,
istražiti učeničke preferencije prema glagoljaškom pjevanju te utvrditi ima li
razlika u glagoljičnim preferencijama između učenika mlađeg i starijeg školskog
uzrasta.

LITERATURA

- BRATULIĆ, Josip. 1995. *Leksikon hrvatske glagoljice*. Zagreb: Minerva.
- Canadian Paediatric Society Ottawa Ontario, D. H. T. F. 2017. Screen time and
young children: Promoting health and development in a digital world. *Paedia-
trics & Child Health*, 22(8): 461–477.
- COUCH, Malcolm. 1996. *Creative Calligraphy: The Art of Beautiful Writing*.
London: Tiger Books International.
- Council on Communications and Media. 2016. Media Use in School-Aged Chil-
dren and Adolescents. *Pediatrics*, 138(5): e20162592.
- DRAGANIĆ, Biserka. 2017. Glagoljično pismo i hrvatska glagoljaška baština u
odgojno-obrazovnom sustavu Republike Hrvatske. *Hrvatski jezik: znanstveno-*

- popularni časopis za kulturu hrvatskog jezika*, 4(1): 14-20.
- DUBOVICKI, Snježana; SVALINA, Vesna i PROLETA, Jelena. 2014. Izvannastavne glazbene aktivnosti u školskim kurikulumima. *Školski vjesnik: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu*, 63(4): 553-578.
- KLARIN, Mira. 2017. *Psihologija dječje igre*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- MAJETIĆ, Vanja. 2015. *Izvannastavne aktivnosti hrvatskoga jezika - Mali glagoljaši*. Diplomski rad. Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Osijek, Slavonski Brod.
- MLINAREVIĆ, Vesnica i BRUST NEMET, Maja. 2012. *Izvannastavne aktivnosti u školskom kurikulumu*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Učiteljski fakultet.
- NAČINOVIĆ, Daniel. 2005. *Mali glagoljaši*. Zagreb: Profil International d.o.o.
- OŠTARIĆ, Antonio. 2018. Commodification of a Forsaken Script: The Glagolitic Script in Contemporary Croatian Material Culture. U: *The Material Culture of Multilingualism*, ur. L. Aronin, M. Hornsby i G. Kiliańska-Przybyło, 189-208. Cham: Springer.
- PEJIĆ PAPAĆ, Petra i VIDULIN, Sabina. 2016. *Izvannastavne aktivnosti u suvremenoj školi*. Zagreb: Školska knjiga.
- PIVAC, Dunja. 2016. Poticanje dječjeg likovnog stvaralaštva i mašte u komunikaciji s kulturnom baštinom. *Školski vjesnik: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu*, 65 (Tematski broj): 347-356.
- POLJAK, Vladimir. 1989. *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- ŠILJKOVIĆ, Željka; Rajić, Višnja i Bertić, Daniela. 2007. Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti. *Odgojne znanosti*, 9(2): 113-145.
- VALEC-REBIĆ, Martina. 2013. *Glagoljica za osnove: Priručnik za voditelje glagoljaških skupina*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- VIGNJEVIĆ, Jelena. 2015. Croatian neoglagolitism—Reviving the Glagolitic as a realm of the collective memory. *Культура/Culture*, 5(10): 9-16.
- ZRILIĆ, Smiljana i KOŠTA, Tomislav. 2009. Učitelj – kreator izvannastavnih aktivnosti. *Magistra Iadertina*, 4(1): 159-170.
- ŽUBRINIĆ, Darko. 2001. Glagoljski brojevi. *Matematika i škola*, 3(11): 35-37.
- Državni pedagoški standardi. 2008. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.
- Hrvatski sabor proglasio 22. veljače Danom hrvatske glagoljice i glagoljaštva. 2019. Zagreb: Hrvatski sabor. <https://www.sabor.hr/hr/press/priopcenja/hrvatski-sabor-proglasio-22-veljace-danom-hrvatske-glagoljice-i-glagoljaštva> (2.

studenoga 2019).

Kurikulumi nastavnih predmeta i međupredmetnih tema. 2019. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja. <https://skolazazivot.hr/kurikulumi-2/> (2. studenoga 2019).

Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje. 2011. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Rješenje - Umijeće čitanja, pisanja i tiskanja glagoljice. 2014. Zagreb: Ministarstvo kulture. Uprava za zaštitu kulturne baštine. <https://www.stin.hr/multimedia/dokumenti/glagoljica-rjesenje.pdf> (2. studenoga 2019).

**GLAGOLITIC PREFERENCES OF PUPILS INCLUDED IN
EXTRACURRICULAR ACTIVITY LITTLE GLAGOLITICS
IN CLASSROOM TEACHING**

ABSTRACT

In today's age of globalization and intercultural communication, the importance of preserving the glagolitic heritage as an important part of the Croatian identity and culture is becoming increasingly important. In recent years, it has been present in the social consciousness, science, art, entrepreneurship, but also education. However, according to present knowledge, glagolitic extracurricular activities are still extremely rare among young school-aged children. The aim of this research was to determine attitudes of pupils included in Little Glagolitics extracurricular activity in the fourth grade of elementary school towards that extracurricular activity and their glagolitic preferences toward the teaching units. It has been found that respondents have a very positive attitude towards extracurricular activity Little Glagolitics (93%), and that their favourite teaching units were Glagolitic Games and Creative Workshops. The pupils also expressed a positive attitude toward the units Writing Numbers and Glagolitic Calligraphy. The respondents didn't express any negative attitude towards any of the units, but they liked the Reading Exercises and Introduction to Glagolitics little less than the others. The results of this research justify the establishment of the glagolitic groups in the first four grades of elementary school and the inclusion of some glagolitic teaching units or their parts in the subject curriculum and curriculum of cross-curricular themes.

KEYWORDS: *young school-aged children, glagolitic, curriculum, teaching units*

